

VĒSTURES AVOTI

Eduards Bīriņš,

bij. Latvijas Republikas ģenerālkonsuls Londonā

MANAS ATMIŅAS

(*Turpinājums. Sākumu sk. žurnāla 2006. g. 3. nr., 2007. g. 2. nr., 2008. g. 2., 4. nr., 2009. g. 2. nr.*)

TREŠĀ DAĻA

1908. gads

Šīs manas atmiņas veltītas manai dārgajai sieviņai Lidijai.
Rīgā 1935. gadā [paraksts]

II

Šķirstot vecās, apdzeltējušās savienībnieku lielās prāvas apsūdzības raksta lapas, man nāk atmiņā kāda bijušo savienībnieku sanāksme 25 gadus pēc šiem notikumiem. Šo sanāksmi bija organizējusi pie sevis bijusī savienībniece Emma Lieknis-Vittenbergs, Rīgas trešās ģimnāzijas direktrese. Tas notika 1931. gadā. Ar dzelīgu galda runu uzstājās bijušais savienībnieks Ernests Runcis-Arnis – “Jaunāko Ziņu” atbildīgais redaktors, starp citu, sacīdams: “Es nolādu savienību un tās glēvos vadoņus, kuri bez kādiem noteiktiem mērķiem, bez kaut kādas ciešas organizācijas rīkojās pēc 1905. gada.”

Šie vārdi atstāja uz visiem klātesošiem smagu iespaidu, bet tie nekavēja Ernestu Runci-Arni pēc pāris gadiem sarakstīt un 1934. gadā publicēt grāmatu “Latvju tautas politiskā atmoda”, kurā taisni šos savienības glēvos vadoņus cildināja kā varoņus, kuriem bijusi drosme aicināt uz cīņu par Latvijas neatkarību, par Latvijas valsti.

Rūpīgi studējot savienībnieku prāvas apsūdzības rakstu, tur nekas nav minēts par šiem vadoņiem. Viņu vārdi tur nav pat saskatāmi. Viņi visi jau sen bija drošībā ārzemēs, izņemot grāmatā minētos Apsesdēlu un Akurateri, kuri faktiski nekad nekādu sevišķu vadošu lomu savienībā nav spēlējuši. Vadošās zvaigznes bija ārzemēs dzīvojošie Ernests Rolavs, Dr. Miķelis Valteris un Emīls Skubiķis, kuri vieni paši gandrīz pierakstīja visus tanī laikā ārzemēs iznākušos savienības izdevumus. Viņi stāvēja tālu no aktīvajiem savienības biedriem Latvijā, no viņu cīņas un ciešanām.

Ernests Rolavs 1906. un 1907. gadā vairāk bija noraizējies par savu personīgo labklājību, kā tas redzams no Arņa grāmatas "Latvju tautas politiskā atmoda",¹ nekā par savienības un tās biedru likteni. To taču nevar pierakstīt viņa varonībai, nedz saprātam, ka šis vecais latvju revolucionārs 1907. gadā no Cīrihes brauc uz Petrogradu², lai panāktu savu legalizēšanos pie Krievijas valdības, tas ir, taisni tanī laikā, kad tūkstošiem latviešu revolucionāru smaka cara cietumos un moku kambaros, kad latvju zemnieku sētās rīkojās cara soda ekspedīcijas, kad visa latvju zeme slacinājās mūsu biedru asinīm. Taisni šinī laikā viens no savienības idejiskiem vadoņiem Ernests Rolavs brauca uz Petrogradu legalizēties pie Krievijas administrācijas. Šis viņa žests neglāba viņu, un 1907. gada 18. augustā kā cara un muižniecības gūstekni viņu nošāva pie Grobiņas.³ Un Skubiķis un Valteris palika savās emigrantu vietās, kamēr savienībniekus Latvijā stiepa uz moku beņķiem un pašu savienību iznīcināja visbriesmīgākā kārtā. Tādēļ tiešām nav ko jūsmot par šiem vadoņiem, un Arnim bija pilnīga taisnība, ka taisni vadonības trūkuma un dažu gļēvulības dēļ savienībnieki nonāca uz moku beņķa un Sibīrijas katorgas cietumos.

1908. gada savienībnieku prāva atklāja visā pilnībā, ka bez kādas apvienojošas vadonības mēs, brīvības cīņu ierindas kareivji, paši dibinājām komitejas, cīnījāmies, kā paši par labāku atzinām, bez kāda noteikta plāna. Tā vairs nebija revolūcija, ar ko savienības un tāpat partijas kaujas organizācijas nodarbojās, tā patiesībā bija revolucionāru apkaunojoša rīcība, kuras mērķis bija pašzulturs un atriebība, kura nekad nesasniedza savu mērķi.

Eduards Baumanis ne vien visos sīkumos izstāstīja policijai visus kaujinieku uzbrukumus un to dalībniekus, bet, kad viņam vēl 1906. gada 17. septembrī rādīja arestētos, tad viņš tos uzrādīja par personām, kuras viņa agrākās liecībās slēpās zem pieņemtiem vārdiem.

Pievedu šeit pēc apsūdzības raksta kara tiesai nodoto savienībnieku sarakstu: Ansis Ābelīts, dzimis 1885. g. 3. maijā; Aleksandra Ādamsone, dzimusi 1885. g. 8. novembrī; Augusts Apsīts-Apsedēls, dzimis 1880. g. 2. augustā; Eduards Bīriņš, dzimis 1883. g. 25. martā; Alfrēds Bīriņš, dzimis 1878. g. 30. jūlijā; Ādolfs Bīriņš, dzimis 1885. g. 21. septembrī; Pēteris Valcis, dzimis 1889. g. 10. janvārī; Hugo Hempels, dzimis 1869. g. 23. augustā; Alfrēds Grosmanis, dzimis 1884. g. 16. augustā; Kārlis Dekšis, dzimis 1883. g. 17. jūnijā; Eduards Dumpis, dzimis 1881. g. 3. jūlijā; Anete Zaice, dzimusi 1883. g. 1. augustā; Eduards Zirģelis, dzimis 1875. g. 9. janvārī; Emma Ivankalne, dzimusi 1879. g. 5. jūnijā; Reinholds Kārkliņš, dzimis 1876. g. 19. jūnijā; Teodors Kerevics, dzimis 1884. g. 29. septembrī; Kārlis Krūze, dzimis 1884. g. 6. aprīlī; Juris Lazda, dzimis 1876. g. 21. janvārī; Pēteris Leinerts, dzimis 1885. g. 12. novembrī; Kārlis Levits, dzimis 1888. g. 8. februārī; Roberts Lielkoks, 19 gadus vecs; Roberts Liders, dzimis 1889. g. 17. oktobrī; Emma Līce, dzimusi 1887. g. 29. septembrī; Eduards Naikovskis, 17 gadus vecs; Krišjānis Ozoliņš, dzimis 1887. g. 7. novembrī; Pēteris Ozols, dzimis 1870. g. 9. maijā; Jūlija Pilsētnece, dzimusi 1850. g. 10. martā; Ernests Runcis, 20 ga-

dus vecs; Dāvids Traubergs, dzimis 1886. g. 31. jūlijā; Ella Trauberga, dzimusi 1879. g. 23. augustā; Pēteris Cikuls, dzimis 1880. g. 26. jūnijā.

Bez minētiem miruši, respektīvi, nošauti, pirms prāvas iztiesāšanas: Eduards Baumanis, Arnolds Martinsons, Felikss Graudiņš, Valdemārs Lapiņš, Antons Armanjevs, Mārtiņš Melbārdis, Alfrēds Kerevics, Bulle un Brūnais.⁴

Sekojošie apsūdzētie aizbēguši un nav atrasti: Pēteris Ozols, Andrejs Kalniņš, Otto Priede, Alberts Traubergs, Eduards Traubergs, Viktors Kleinics, Juvinalijs Denisovs, Viktors Frobergers, Jānis Treimanis, Maksims Pikurs, Alfrēds Caune, Mārtiņš Batraks, Antons Šnice, Mārtiņš Svirkalis, Aleksanders Āboliņš, Konstantīns Bondarevics un Juris Pētersons.

Šie ir lielās savienībnieku prāvas dalībnieki. Šo prāvu iztiesāja pagaidu kara tiesa Rīgā no 13. līdz 15. jūlijam. Spriedumu pasludināja šādu: Augusts Apsīts-Apsesdēls un Ernests Runcis-Arnis – katram 10 gadi katorgā.

Ansis Ābelīts, Aleksandra Ādamsons, Alfrēds Grosmanis, Kārlis Dekis un Pēteris Cikuls – katram 4 gadi katorgā.

Eduards Dumpis, Anete Zaice, Kārlis Levits, Emma Ivankalne un Krišjānis Ozoliņš – mūža nometināšana Sibīrijā, ar tiesību zaudēšanu.

Attaisnoja: Alfrēdu un Ādolfu Biriņus, Hugo Hempelu, Kārli Krūzi, Eduardu Zirģeli, Juri Lazdu, Emmu Lici, Eduardu Naikovski, Jūliju Pilsētnieci, Dāvidu un Ellu Traubergus, Reinholdu Kārklīņu un Teodoru Kerevicu.

Mani atsvabināja no cietuma pret zalogu (drošības naudu) 1908. gada 1. aprīlī – un pirms tiesas aizbēgu uz ārzemēm.

Lielāko daļu arestētos savienībniekus spīdzināja Rīgas un soda ekspedīciju moku kambaros, bet pie tā atgriezīšos savās atmiņās par manu arestu un tam sekojošiem piedzīvojumiem cietumos un Lielvārdes soda ekspedīcijā 1906. gada rudenī.

Šī lielā savienībnieku prāva bija beigu cēliens savienības darbībai, jo, neraugoties uz daudzajiem mēģinājumiem to atjaunot ārzemēs vai Latvijā, visiem šādiem mēģinājumiem bija īss mūžs. Notiesātais Ernests Runcis-Arnis 1908. gada 15. jūlijā no Rīgas centrālā cietuma raksta man uz Londonu: “Nu, ko saki par mūsu lietas rezultātiem? Vai zini, tu esi laimīgs kā velns – tu droši vien būtu dabūjis tikpat, cik es. Vispārīgi jāsaka, ka man tā lieta nepatika. Es biju iedomājies, ka mēs ar lielāku tīmi atzīmēsim savas darbības epilogu, bet patiesībā mēs grabinājām tikai pūslī. Garīgais stāvoklis bija milzīgi nejēdzīgs, tā ka pēc tiesas biju spiests pāriet uz slimnīcu, no kurienes tad arī rakstu šīs rindas.”

Ka Latviešu sociāldemokrātu savienība bija iznīcināta, par to priecājās arī sociāldemokrāti partijnieki, respektīvi, Latvijas Sociāldemokrātijas centrālā komiteja, kura savā avīzē “Sociāldemokrātijas Vēstnesis” 1910. gada februārī Nr. 6, starp citu, raksta:

“Kā krievu bada gubernās dažas zemnieku mājas tik tukšas no barības vielām, ka tur neviens mūdzis, nedz blakts, nedz žurka nespēj dzīvot, tā arī “Savienība” bija beidzot tik tukša no biedriem, ka tur vairs nevarēja neviens mūdzis – provokators iemesties. Jo ko tas lai tur būtu provocējis, aiz šī tukšuma “Savienība” tad arī nobeidzās.”

Tāds bija partijnieku veltījums saviem revolucionārajiem un tā ienīstajiem konkurentiem – savienībniekiem.

Tādu pat ļaunu prieku partijnieki parādīja tai pašā “Sociāldemokrātijas Vēstnesī” sakarā ar krievu sociālistu revolucionāru partijas sabrukumu, kad provokators Azefs, minētās partijas centrālās komitejas loceklis, nodeva savus biedrus.

Cik tālu vien mana atmiņa iet atpakaļ, tā savienības, kā partijas tā laika literatūra ņudzēt ņudz no savstarpējiem ķengu rakstiem un apkarošanās. Tā bija cīņa par vadoņu posteņiem šinīs organizācijās, kuru maskoja ar it kā teatrāliskām un taktiskām frāzēm un lozungiem. Toreizējo stāvokli labi raksturo izvilks no “Strādnieks” 1913. gada 31. maijā, Nr. 24, par šim savstarpējām “cīņām”: “Oblomova zofaja varonība, Dandino aristokrātisms un lielmanības ākstīšanās, Tartifa liekulība – šī košā buķete smaržo preti no mūsu politiskā un literāriskā jansonisma,” – t.i., sociāldemokrātiem partijniekiem. Šī raksta autors nobeidz: “Toties skanīgāka bija viņu vārdu lejerkaste.”⁵

Pievēstie ir tikai nevainīgie sīkumiņi no tā laika nelegālās literatūras ziediem, salīdzinot ar tiem smagajiem lielgabalu grautiņiem un karstajām oglēm, kādas partijnieki birdināja uz tā ienīsto savienībnieku galvām, kuri prasīja “savu kaktiņu, savu stūrīti zemes” latviešu zemniekiem un atklāti sludināja Latvijas valsts ideju.⁶

Pēc 1908. gada lielās prāvas šos savienībniekus, sakaltus smagās dzelžu ķēdēs, aizsūtīja uz Sibīrijas katorgas cietumiem, bet sociāldemokrāti partijnieki par viņiem ņirgājās un atklāti savā “literatūrā” priecājās, ka savienība iznīcināta.

III

Ceļš, pa kuru 1906. gadā arestētie savienībnieki nostaigāja līdz Rīgas kara tiesas durvīm, bija smags ciešanu un pārbaudījumu ceļš. Par maniem un citu savienībnieku piedzīvojumiem moku kambaros ir minēts interpelācijā otrā Valsts domē 1907. gadā. Par šiem piedzīvojumiem manu rakstu nodrukāja lielā angļu dienas avīze “Daily News” 1908. gada 17. un 18. augustā, kuru pievedu šeit visā pilnībā:

“Sākot ar 1905. gada decembri, Baltijā iestājās visbriesmīgākais politisko arestēto mocīšanas laikmets. Cietumus pārpildīja ar politiskajiem. Policijas iecirkņi un aresta telpas tika pārvērstas par arestēto moku kambariem. Nebija neviena nakts, kad nebūtu dzirdamas cilvēku vaimanas no Rīgas slepenpolicijas nama. Netika ievērots, vai vainīgs jeb ne, ja tikai kaut kādu aizdomu jeb anonīmu aizrādījumu dēļ kādu cilvēku arestēja, tad tādu bez žēlastības uz to visbriesmīgāko spīdzināja, lai izspiestu vaļsirdīgu atzišanos. Tā bieži gluži nevainīgi cilvēki atzinās dažādus noziegumus izdarījuši, lai tikai glābtos no briesmīgajām mokām. Lai labāk raksturotu politisko arestēto apstākļus Baltijā, tad ļaušu runāt faktiem, kurus pats piedzīvoju Baltijas moku kambaros un cietumos.

Mani arestēja 4. septembrī 1906. gadā mana tēva “Cāļu” mājās Vecsvirlaukas pagastā Zemgalē. Minētā dienā agri no rīta “Cāļu” mā-

jās iebruka Rīgas slepenpolicijas priekšnieka palīgs Mihejevs⁷, vēlākais Maskavas slepenpolicijas sevišķu uzdevumu ierēdnis, līdz ar kareivjiem un Jelgavas policistiem. Mihejevs izlauza mājām durvis, izveda manu 70 gadus veco tēvu dārzā un draudēja viņu nošaut, ja neteikšot patiesību par saviem dēliem. Mans tēvs tam atbildēja, ka neko ļaunu nezina. Tad Mihejevs spļāva viņam sejā un lika kareivjiem mani līdz ar maniem diviem brāļiem Alfredu un Adolfu izģērbt kailus, un pavēlēja pērt, lai sakot, kur ieroči noslēpti. Tā kā mums nevienam ieroču nebija, tad atbildējām, ka neko nezinām. Mūs visus trīs pēc kārtas nogāza gar zemi, un Jelgavas policijas iecirkņa uzraugs Osipovs kapāja ar rīkstēm mūsu kailās miesas. Sāpes bija dedzinošas. Sita mūs līdz asinīm. Manam jaunākam brālim Adolfam tā sadauzīja seju, ka viņam acis gluži aizpampa un seja palika zila no sitieniem.

Mihejevs, izzinājis, ka es strādāju Hempla un Ko tipogrāfijā Rīgā, iesita man pa seju un sacīja, ka es tanī tipogrāfijā esot drukājis proklamācijas un es pats esot revolucionārā laikraksta "Cīņa" redaktors – izdevējs. Kad viņš mani aizvedīšot uz Rīgu pie sevis, tad es tā kā tā atzišoties.

Pēc tam mūs visus arestētos, t.i., mani līdz ar maniem diviem brāļiem un māju kalpu, un kādu Jāni Andreiko, sasēja ar striķiem un aizveda uz Jelgavas policijas aresta telpām.

Kad mūs veda projām uz Jelgavu, tad lika iejūgt tēvam zirgu, mūs visus sasēdināja ratos, bet tēvam vajadzēja braukt līdz par vedēju. Pa starpu ēkāms noplēsa jumtus, sadauzīja dakstiņus, dzīvojamai mājai izlauza durvis, plēsa grīdas un lauza vecāku mēbeles, kā arī nozaga ap 50 rubļi un dažādas sudraba un zelta lietas. Kad viss bija izpostīts un salauzts, Mihejevs draudēja mājas nodedzināt, ja mēs neviens neatzišoties un neteikšot patiesību.

Šis notikums runā pārāk gaišu valodu par to, ka kaut kāds nebūt slepenpolicijas ierēdnis varēja braukāt pa visu Baltiju, kaudams, spīdzinādams un zemnieku mājas dedzinādams.

Manu vecāku mājas tikai sapostīja, pašus piekāva un, neraugoties uz to, ka neko noziedzīgu neatrada un mēs neviens nekādā noziegumā neatzināmies, mani līdz ar pārējiem jau minētiem tomēr arestēja.

Nekas cilvēka pašcieņu tik dziļi nevar aizskart kā miesas sods. Ne tik daudz sāpes mani mocīja kā apziņa, ka esi pilnīgi padots necilvēku rīcībā, kuru asins kārībai un nežēlībai nav nekādas robežas.

Jelgavas policijas aresta telpās mums nedeva ēst un lika gulēt uz kailas, aukstas grīdas. Pristavs Sandersons bieži daudzā arestētos, plūca matus un spārdīja ar kājām. Mūs šeit saturēja bez ūdens un ēdiena veselas četras dienas. Bijām pavisam novārguši un asinīm apkaltuši, bez pārsienamiem un bez lāsītes ūdens, ar ko padzerties vai nomazgāties.

1906. gada 9. septembrī mūs pārveda uz Kurzemes guberņas cietumu Jelgavā. Tur mūs pamatīgi pārmeklēja, lamāja un vecākais uzraugs vairākas reizes iesita ar revolvera spalvu man pa galvu tādēļ, ka es protestēju, ka viņš mani nolamāja. Mani kopā ar maniem brāļiem Alfredu un Adolfu ievietoja etapa kamerā kopā ar kriminālnoziedzniekiem, pēdēji

mūs pamatīgi apzaga, tā ka palikām puskailli. Mūsu lūgumus pārvest uz politisko kamerām cietuma administrācija atstāja bez ievēribas. Cietumā bija visbriesmīgākais režīms. Uzraugi bieži piekāva ieslodzītos – kā politiskos, tā kriminālos. Sūdzības prokurors atstāja bez ievēribas. Kamerās priekš viena cilvēka ievietoti no 6 līdz 8 cilvēki, tā ka pa nakti nav iespējams kārtīgi gulēt. Gaiss sliktis, ventilācijas nav. Ēdiens un maize ļoti slikti. Turpat cietumā sētā iepretim ieslodzīto logiem izpildīja nāves sodus Jelgavas kara tiesas notiesātiem politiskajiem, t.i., nošāva. Visā cietumā bija dzirdamas notiesāto vaimanas un viņu lāsti slepkavām, kas, jaukdami ar flinšu zalvju troksni, mūs noveda tuvu pie izsamisuma. Bija neizsakāmi žēl biedru. Mēs pilnīgi apzinājāmies, ka arī mūsu dzīvība atkarājas tikai no cietuma administrācijas dažu ierēdņu iegribas, tā daudzus nemierīgākos vienkārši izveda no cietuma un turpat nošāva, uzdodami par iemeslu bēgšanas mēģinājumu. Uz ikvienu, kurš uzdrošinājās tikai parādīties pie savas kameras loga, cietuma uzraugi vai kareivji šāva. Ļoti daudzi tādā kārtā tika nošauti.

Kad griezās pie cietuma administrācijas, lai ievieto mūs slimnīcā jeb dod zāles, vai pārsien mūsu ievainojumus, tie pasmējās, sacīdami: “Tas par maz. Nošaut jūs vajadzēja. Priekš revolucionāriem vienīgās zāles ir lode.”

1906. gada 12. septembrī mani līdz ar maniem abiem brāļiem pa etapu aizsūtīja uz Rīgu, kur mūs ievietoja Vidzemes guberņas cietumā. No Jelgavas cietuma mūs visus veda uz dzelzceļa pietātni, saslēgtus ķēdēs, kur stingrā apsardzībā novietoja mūs arestantu vagonā ar resētiem logiem.

Vidzemes guberņas cietumā atradās pavisam līdz 200 politisko katordznieku, visi sakalti ķēdēs uz kājām. Cietuma režīms pārāk stingrs. Politiskie katordznieki pa lielākai daļai atronas pārāk nabadzīgos apstākļos. Tiem nav ne tējas, ne cukura, ne tabakas. Tie pārtiek no cietumnieku ēdiena, kas sastāv no pāris mārciņām sliktas, rupjas rudzu maizes dienā un no rīta un pusdienā sasmirdušas zupas. Par katru mazāko pretrunu tiek spīdzināti tumšajos karceros pie maizes un auksta ūdeņa. Katrā visniecīgākā protesta gadījumā katordzniekus piekauj. Politisko katordznieku lūgumus un sūdzības nekad neievēro.

Mani kopā ar brāļiem Alfredu un Adolfu ievietoja etapa kamerā, no kurienes drīz mūs visus trīs izsauca cietuma kantorī. Tur mums paziņoja, ka mūs vedīšot uz Rīgas slepenpoliciju, pie kam spiegs Antons piezīmēja, ka viņš mums visiem trim ādas pār acīm novilkšot.

1906. gada 13. septembrī mūs visus trīs brāļus kareivju pavadībā aizveda uz Rīgas slepenpoliciju. Tanī laikā tur atradās līdz 100 arestēto politisko. Daudzus no viņiem briesmīgi spīdzināja un nodeva lauka kara tiesai – nošaušanai. Nekad tik daudzus un tik briesmīgi nespīdzināja kā pa kara lauka tiesu pastāvēšanas laiku. Pirmie kara lauka tiesu upuri Rīgā bija Antons Armanjevs un Mārtiņš Melbārdis, kurus apvainoja par piederību pie Latviešu sociāldemokrātu savienības kaujas organizācijas. Abus viņus notiesāja uz nāvi un nošāva Centrālā cietu-

ma sētā. Viņiem bijusi tā miesa nokapāta no kauliem, ka kauli bijuši redzami, rokām pirksti salauzti un sejas sakropļotas līdz nepazīšanai. Armanjevu un Melbārdi nošāva 2. septembrī 1906. gadā.

Kad mani kopā ar maniem brāļiem Alfredu un Adolfu ieveda Rīgas slepenpolicijā (tagadējā prefektūras namā. – E. B.), tad tās priekšnieks Greguss iesauca mani pie sevis kabinetā, rādīja man nodevēju Eduardu Baumanī un prasīja, vai es viņu pazīstot, uz manu atbildi, ka nepazīstu, sekoja smags sitiens no muguras puses man pa galvu. Pēc tam aizveda mani slepenpolicijas aresta telpās un ieslodzīja kamerā Nr. 3. Šīnī kamerā bija telpas, augstākais, 10 personām, bet mēs tanī bijām samspiesti kādi 25 politiskie ieslodzītie. Kamera bija ļoti netīra. Pēc dažām stundām jau sāku ķert utis uz drēbēm. Ieslodzītie centās viens otru uzjautrināt ar anekdotēm un jokiem, bet tomēr daudzi, ļoti daudzi bija drūmi, daudzi vaimanāja un taustīja savas sakropļotās miesas.

Kad pienāca vakars, tad kamerās palika visi klusi, neviens negribēja labprāt sarunāties, visiem acis raudzījās uz durvīm – un jutās uztraukti. Katrs gaidīja, ka nupat nāks spiegs un sauks moku kambarī. Spīdzināšanas notika tikai pa naktīm, no 10 vakarā līdz 6 no rīta. Pa to laiku neviens negulēja, bet nemierīgi valstījās pa cieto asfalta grīdu, jo jāguļ bija uz kailu grīdu bez salmiem un maisa. Daudzus no uztraukuma pārņēma drudzis. Arī man uznāca tik stiprs drudzis, ka nevarēju ne gulēt, ne sēdēt. Ap 11 naktī atvērās mūsu kameras durvis – un spiegs Ludendorfs sauca:

“Eduard Biriņš, seko man.”

Es zināju, kas mani sagaida, un, būdams uz visu gatavs, gāju. Līdzko izgāju pa kameras durvīm, Ludendorfs paņēma mani zem rokas, uzveda otrā stāvā, kādā stūra istabā, tā sauktajā Gregusa kabinetā.

Tā bija neliela, četrkantaina istaba ar vienu logu un divām durvīm. Tanī atradās slepenpolicijas priekšnieks Greguss, viņa palīgs Mihejevs un spiegi: Aleksandrovskis, Antons, Ludendorfs un Cimermanis. Greguss ar Mihejevu, kreklos izviedušies, gulēja uz košetēm, Aleksandrovskis sēdēja aiz galda, tam priekšā bija balts papīrs un rokās spalva. Man aiz muguras nostājās pārējie. Aleksandrovskis man prasīja, lai es stāstot par savu revolucionāro darbību. Atbildēju, ka man nekas nav ko stāstīt. Tad viņš man rādīja gumijas sitamos, tā iesauko Mariju Ivanovnu, un prasīja man:

“Vai tu pazīsti “Mariju Ivanovnu”, ja neteiksi visu, ko zini, tad es tevi ar viņu iepazīstināšu.”

Tad Greguss, ar roku uz beņķi un striķiem rādīdams, piezīmēja, ka augstākā priekšniecība viņam esot pavēlējusi mani pērt, ja es neieņķosot patiesību.

Mihejevs strauji uzcēlās no košetes, iesita man pa galvu un kļiedza, lai es tūliņ velkot bikses zemē un guļoties uz beņķa. Es to nedarīju. Tad arī Greguss pieskrēja man klāt un kļiedza, lai tūliņ guļot uz beņķa, bet es tomēr negūlos. No muguras puses mani sagrāba spiegi, nogāza uz beņķa ar varu, norāva bikses un citas drēbes. Piesēja mani ar striķiem pie beņķa.

Uzlika slapju lupatu uz manu kailo miesu. Spiegs Cimermanis uzsēdās man uz galvas, un Greguss kļiedza, lai es atzīstoties, lai stāstot visu, ko zinot, tad nesitīšot. Ja neko nesacīšot, tad tūliņ sitīšot. Es neko neatbildēju, un tad nāca pirmais sāpīgais sitiens. Pēc tam atkal prasīja, lai atzīstos, un sekoja atkal sitiens – un tā sitiens pakaļ sitienam un jautājums pakaļ jautājumam, lai atzīstos. Ar pārcilvēcīgiem spēkiem cietu un klusēju. Sāpes bija šausmīgas. Domas apstājās darboties, galva reiba. Pirmais mani sita Ludendorfs, kad tas bija nokūsis, tad Greguss pats sita. No lielām sāpēm pārņemts, neizturēju un sāku kliegt un kost beņķi ar zobiem.

Beidzot sāka mani sist Mihejevs un kļiedza:

“Sītiēt redaktoru! Sītiēt sociāldemokrātu!”

Cik ilgi viņi mani tā mocīja, neatceros. Asinis plūda pa muti un degunu. Viņa seja man bija slapja no asinīm. Biju viscauri slapjš no sviedriem, jo, kad sita, tad briesmīgi svīdu. Kad mani beidza sist, tad biju tā samocīts, ka bez citu piepalīdzības nevarēju vairs piecelties no beņķa, nedz pakustēties. Tad Greguss nogrūda mani no beņķa uz grīdas un spārdīja ar kājām. Tad lika spiegiem Antonam ar Ludendorfu turēt mani stāvus, un Greguss no priekšas un Mihejevs no muguras puses ņēmās mani apstrādāt ar gumijas sitamiem. Dauzīja krūtīs, muguru, galvu, kur tikai trāpīja. Greguss man neļāva aizsegt acis ar rokām, teikdams, ka viņš ne vien acis man izsitīšot, bet plaušas tā sadauzīšot, ka, ja mani arī dzīvu atstāšot, tad tomēr es nobeigšoties. Mihejevs sita man pa pirkstiem, sacīdams, ka viņš manus pirkstus pārlauzīšot, ka es vairs nekad nevarēšot ne burtus salikt, ne rakstīt.

Viņi sita mani un prasīja, lai pasaku, kur atronas nelegālā drukātava, un lai es atzīstos, ka esmu Latviešu sociāldemokrātu savienības nelegālās, Rīgā slepeni iznākušās avīzes “Strādnieks” redaktors – izdevējs. Es neatzinu un viņiem neko neatbildēju, tad viņi arī man vairs neko neprasīja, bet tikai sita, plūca matus, rāva aiz bārdas un ūsām, sita pa nagiem, pa pirkstu galiem, spārdīja ar kājām. Kad visi minētie Baltijas bendes bija noguruši, tad Mihejevs sacīja, ka viņš izvedīšot ārpus pilsētas un nošaušot. Turpat manu acu priekšā pielādēja šaujamos ieročus. Greguss sacīja, ka piecas patronas pielikšot manai nošaušanai. Visi saģērba mēteļus mugurā. Lika pasaukt ormani. Man uz rokām uzspārdzēja dzelzs riņķus.

Domāju, ka laikam nu reiz nošaus gan mani, tādēļ griezpos pie Gregusa un prasīju, lai dod man revolveri – un es pats sevi nošaušu, jo labāki mirt nekā ilgāki ciest šīs mocības. Greguss palika dusmīgs un sāka mani lamāt un kliegt:

“Ak tā, tu gribi mirt, še tev mirt,” – un abi ar Mihejevu sāka mani briesmīgi dauzīt un tik stipri ar flintes resgali iesita man pa galvu, ka zaudēju samaņu. Tad spiegi nonesa mani apakštāvā un ieslēdza vienu, atsevišķi no citiem, kamerā Nr. 4. To nakti pavisam kādas četras reizes mani sēja pie beņķa un sita no pulksten 11 vakarā līdz 7 no rīta. Tā bija mana pirmā nakts Rīgas slepenpolicijā.”

(Turpinājums sekos)

PIEZĪMES

- ¹ Ernesta Runča literārais pseidonīms bija Ernests Arnis. Ar šo pseidonīmu 1934. gadā tika izdots grāmata "Latvju tautas politiskā atmoda".
- ² 1907. gadā pilsētas nosaukums bija Pēterburga.
- ³ Ernests Runcis grāmatā "Latvju tautas politiskā atmoda" Ernestam Rolavam ir veltījis nodaļu, kurā arī sniedz atbildi uz Bīriņa jautājumu, kāpēc vismelnākās reakcijas laikā E. Rolavs ieradies Latvijā. E. Rolavs apzinājās, ka viņa klātbūtnes laiks 1905. gadā ir bijis ļoti īss un policijas rīcībā nav nekādu konkrētu pierādījumu, kas ļautu viņu apcietināt un notiesāt. Tomēr nākas piekrist E. Bīriņam, ka ilgstoša atrašanās ārzemēs radīja zināmu iluzorisku priekšstatu par stāvokli Baltijā un revolucionāru rīcības daudz maz objektīvu izmeklēšanu.
- ⁴ Eduards Žanis Baumanis pagaidu karatiesā 1908. gada 3. martā reizē ar Konstantīnu Liepiņu notiesāts uz nāvi par konkrētām kaujinieku operācijām, nošauts 7. marta rītā.
Par Arnoldu Martinsonu policijai bija maz pierādījumu. Dokumentos atzīmēts, ka 1906. gada 18. oktobrī viņš ceļā no Lielvārdes uz Lielo pagastu bēgot ticis nošauts, iespējams, līdzīgi kā citos gadījumos, kad bēgšanu inscenēja.
Felikss Graudiņš mira Rīgā cietuma slimnīcā 1907. gada 29. maijā no aklās zarnas iekaisuma sekām.
Voldemāru Lapiņu 1906. gada 26. augustā Rīgā apšaudē Mazajā Kalēju ielā nogalināja pilsētas daļas iecirkņa pristava palīgs Gordejevs.
Antonu Armanjevu un Mārtiņu Melbārdi nošāva pēc pagaidu karatiesas sprieduma 1906. gada 31. augustā.
Teodors Bulle un Augusts Brūnais pēc karatiesas sprieduma par konkrētām kaujinieku operācijām nošauti 1908. gada 7. janvārī.
- ⁵ Citētais fragments ir no raksta "Maskas un cilvēki", kas publicēts "Strādnieka" 1913. gada 25. numurā. Laikraksta iepriekšējā – 24. numurā ir ievietots paskaidrojums J. Jansona (Brauna) lietā par nodevību Jaunās strāvas izmeklēšanas laikā. Tas apstrīdēja Latvijas Sociāldemokrātijas paziņojumu, ka starptautiskās sociālistiskās kustības Internacionāles birojs ir attaisnojis Jansonu (Braunu). Paziņojumā uzsvērts, ka minētais birojs sastāv apmēram no 80 cilvēkiem un nekādu oficiālu lēmumu Jansona (Brauna) lietā nav pieņēmis, biroja sekretārs K. Huismanis ir paudis tikai savu personisko viedokli. Šajā sakarā raksts "Maskas un cilvēki" aicina Latvijas Sociāldemokrātiju norobežoties no nodevējiem, attīrīt savas rindas un politikajā cīņā veicināt lielāku politisku tikumību.
- ⁶ Preses izdevumi rāda, ka tālaika dažādie sociāldemokrātiskās kustības pārstāvji cits pret citu izturējās neiecietīgi un nikni, katrs sevi uzskatot par vienīgo un īsto patiesības nesēju un apspiesto aizstāvi.
- ⁷ Konstantīns Mihejevs bija Rīgas policijas pārvaldes Kriminālās daļas, vēlāk Izmeklēšanas daļas pristavs, pēc tam Izmeklēšanas daļas priekšnieka vietnieks. Laikraksti ziņo, ka virzību tālāk pa karjeras kāpnēm kavē viņa zemais izglītības līmenis. 1908. gada maijā viņš atstāja Rīgu un pārcēlās uz Maskavu pie sava bijušā priekšnieka Arkādija Koško, kas tur strādāja augstā amatā policijā.

Atmiņas publicēšanai sagatavojusi un komentējusi
Līga Lapa